

Eesti Postimehes 1903 järjeloona ilmunud Abhaasia Estonia küla asuniku Johan Pihlaka (1861–1915) ülevaade Suhhumi piirkonna eestlaste haridus- ja kirikuoludest. Taga-Kaukaasia: Abhaasia: Suhhumi, Estonia, Ülem-Linda (Linda, Neudorf), Alam-Linda (Kummi, Akapa). Piiskop Fehrmanni visiit Suhhumisse. Batumi pastor Bernhoff. Suhhumi piirkonna eestlaste administratiivne korraldus. Estonia ja Linda kogukonnavalitsused ja kohtud. Kaukaasia ülemvalitseja vürst Golitsõn (Golõtsina). Estonia küla postiaadress. Suhhumi piirkonna eestlaste kooli- ja kirikukorraldus. Linda kogukonna neli küla (ja kaks kogudust). Ülem-Linda kogudus: Linda ja Neudorf. Alam-Linda kogudus: Kummi ja Akapa (Kapa) külad. Ülem-Linda köster-kooliõpetaja Peeter Peets Laiuselt. Alam-Linda köster-kooliõpetaja Voldemar Soovik Tahkurannast. Estonia köster-kooliõpetaja Mihkel Vunk Torist. Estonia koolimaja (ehitatud 1887), kirjeldus. Linda asunduste koolimajad. Estonia asunikud Jaan Kilk, Peeter Pint ja Jüri Korbmann. Alam-Linda uue, kivist koolimaja ehituse alustamine. Asunike tagurlik suhtumine kooliharidusse; takistused koolihariduse omandamisel. Estonia naaberküla Vladimiri vene kool. Kooliaasta pikkus. Suhhumi piirkonna eesti asunduste kiriklikud olud (kuulumine Batumi kihelkonda). Suhhumi viis luteri kogudust: 1) Estonia, 2) Alam-Linda, 3) Ülem-Linda, 4) sakslaste kogudus (Gnadenberg ja Neudorf), 5) sakslaste linnakogudus Suhhumis. Arvamus, et kihelkonna keskuseks sobiks Batumi asemel paremini Suhhumi. Suhhumi piirkonna eestlaste arv (koos õigeusklikega u. 1000, luteriusulisi u. 800): Estonias u. 200 luterlast; Lindas ja Kummis u. 600 eestlast; lisaks Akapa, Neudorfi ja Suhhumi linna eestlased. Mõtted Suhhumi ja Batumi kui kogudusekeskuste teemal. Suhhumi piirkonna eestlaste kultuurielu, annetused ühisteks üritusteks. Estonia seltsimaja ehitus. Halb kord eestlaste üldkoosolekutel. Digiteeris A. Aule, kirjaviis muutmata.

Eesti Postimees (nr. 37), 11. september 1903, lk. 2

Kiri Suhum-Kaleest.

-kas. Kool ja kirik. 4. juunil s. a. oli suhumlastel õnn kõrgeauulist piiskopi herrad Fehrmanni Moskwast vastu võtta, kes koguduste ülewaatuse reisul oli. (Nagu teada, on Moskwa konsistoriumi piirid otsatu laialdased: Sellesse piirkonda käiwad pääle lõuna- ja hommiku-Wenemaa terve Siber ja Kaukaasia, muidugi siis ka Suhum, kui osakene wiimasest.) Piiskopi reisis üksinda kirjutada oleks juba hilja: et see aga räägitawate asjadega lähemalt kokku puutub ja minul reisi loodetaw tagajärg rohkem silmas on, siis tähendan reisis enesest nagu mööda minnes.

Et piiskopi herral mitte wõimalik ei olnud Estoniasse tulla, waid linnast mägede küladesse sõitis, siis waliti siit kolm saadikut, kes ühes kohalise kooliõpetajaga piiskoppi Suhumi jõudes vastu wõtmas oliwad. Ka kohane õpetaja hr. A. Bernhoff wiibis ametitalitustel seekord Suhumis. Muu seas oli piiskopi herra saadikutele laste hoolsat kooli saatmist iseäranis südame pääle pannud. Wäga tarwiline meeldetuletus! Üksi kool, olgugi ainult külakool, wõib tulewi-

kule, ka kiriklises ja usu-elus, kindlat põhja panna. Kui palju häid andeid ei ole hariduse puudusel uinuma, metsikuks jäänud, wõi koguni kuritöödele omaseks saanud, kelledest teisel teel wahest ehk esimese numbri kuulsused teaduse- ja üleüldse inimesesoo edenemise põllul oleks tulnud . . . On inimesi, kes oma lastele küll haridust soowiwad (seda sõna muidugi üksi rohkema teaduse all mõistes, ilma südamehariduseta), aga kooli kasu ära salgawad, öeldes: „Kool ei aita midagi — on asjata aja raiskamine; inimene wõib ise õppida!” Sarnased ütlejad ei näe kaugemale, kui nina ette. Kust peaksiwad lapsed ise õppima, wõi õppimiseks himugi saama, kui üks jagu wanemaid lapsi sugugi kaswatada ei oska — muust teadusest rääkimata — neid oma pääd ja tahtmist mööda ümber hulkuda lastes? Wanemate käest ei wõi nad midagi saada — uulitsalt omasuguste käest ammugi mitte! — Teine ja suurem jagu wanemaid kannab küll lastekaswatamise eest suurt hoolt, kuid nendegi juures on omad iseäraldused: Ühed wanemad panewad ühe, teised teise asja pääle rohkem rõhku. Ja kui ka kolmas jagu neid wanemaid on, kes pääle hää kaswatuse lastele kõiki teadusi wõiksiwad õpetada, siis puudub nendel, kui ka üleüldse kõigil wanematele selleks aeg, nii et üksi wanematelt saadud haridus ikkagi enam, vähem ühekülgseks jääb. Suuri waimusid, kes kange püüdmise ja iseõppimise teel edasi saanud, on wõrdlemisi koguni wähe. — Muidugi ei wõi keegi mõistlik nõuda, et kool üksi kedagi täiuse tipule wiiks, waid ta paneb puuduwat täiendades, iseäraldusi ühte sünnitades, nagu öeldud, kindla põhja jalgade alla ja näitab sihti, et siis wast iseõppides ja ennast täiendades edasi minna. — Kahju, et paljudel weel enam, vähem igal pool sellest arusaamine puudub! — Need ei pane siis ka laste korraliku kooliskäimise peale suuremat rõhku, lasewad üksi siis minna, kui — aega on . . .

Eesti Postimees (nr. 38), 18. september 1903, lk. 1

2

Enne kui Suhumi koolidest jutustan, tähendan weel, et siinseid eestlasi administratiwiliselt, s. o. walitsuse korralduse järele, kahte kogukonda (общество) arwatakse: Estonia ja Linda. Kumbagil on oma kogukonna walitsus ja kohus. Lähem ülemus on jaoskonna ülem (начальникъ участка — umbes nagu talurahwa kommissar kodumaal), kes kogukondade wanemate (старшины) läbi walitsuse asju õiendab. Gumista (Гумистинскаго) jaoskond, milles eestlased elawad, on linna lähem ümbrus, ja ülema kantselei asub linnas. Suuremad asjad õiendab ringkonna ülem (начальникъ Сухумскаго округа), ja iseäranis tähtsad asjad läksiwad wiimase kaudu Kutaisi sõja-kuberneri kätte otsustada. Käesolewa aasta 1. juulist aga lahutati Suhumi ringkond ehk okrug Kutaisi kubermangu küljest ära ja tõsteti iseseiswaks oblastiks (область), mille ülem otseteel Kaukasia ülemwalitseja würsti Golõtsinaga asju ajab. (Ärgu siia saadetawatele kirjadele adressi pääle enam kuberm. nime kirjutatagu, waid lihtsalt: Гор. Сухумъ-Кале, sest et meie postisaadetused linnast kätte saame, kus igal kogukonnal postkontoris oma jaoks postkast on. Siis Колонія Эстонія wõi Линдау ja isiku nimi — kõik muu on ilmaaegne.) — Kooli

asjus ja kirikliselt on Suhumis aga kolm Eesti kogukonda ehk kogudust. Igal kogudusel on oma köster-kooliõpetaja ja koolimaja, mis ühtlasi ka kiriku aset täidavad. Nimelt on Linda kogukonnas üleüldse 4 küla, millede wahet 2—6 wersta; et aga külad isegi mõni werst pikad ja laiad on, päälegi mägedes seisawad, kus läbikäimine palju waewalisem, kui tasasel maal, — iseäranis talwel sügisel ja porisel ajal, mil mägede sawi-pind otsatu sitkeks ja libedaks muutub ja koolilastele kaugelt käimise wõimataks teeb, siis on Linda kogukond kaheks koguduseks ja koolikonnaks jaotatud. Ka hingede arwu pääle waadates kulub kumbagil kogudusel oma kooli- ja palwemaja ära. Linda ja lähedal olewa Neudorfi küla Eesti osakond*) hüütakse Ülem-Linda, ja 6 wersta eemal kõrwuti olewad, aga laialdased külad Gumi ja Akapa (eestlaste suus Kummi ja Kapa) — Alam-Linda koguduseks.

Siinsetesse koolimajadesse lähemat pilku heites paistawad mõnedgi puudused silma. Neid kõiki harutuse alla wõtta, wenitaks kirja liiga pikaks. Wõtan siin pääasjalikult ainult ühe pääwea kõnesse, mis laste õppimises edasijõudmist suurel määdul takistab. Milles see wiga seisab? Köster-kooliõpetajad on uuema aja nõudmiste järele oma ametikohaselt täiesti haritud mehed, keda milgi wiisil süüdistada ei wõi. Ülem-Lindas on köster-kooliõpetajaks hr. Peets Laiuselt, Ülem-Lindas¹ hr. Soowik — kui ma ei eksi — Tahkurannast, ja Estonias hr. Wunk Torist. (Kalendris „Uus aastasada” on nende ridade kirjutajat selleks ametipidajaks Estonias tähendatud. Õiendan siin parajal kohal, et ma seda ennem küll olin, aga nüüd mitte, olgu siis ainult ajuti asemikuna.)

Koolimajad on keskmist laadi. Estonia koolimaja ehitati a. 1887, on kaunis ruumikas, puust, üle krohwitud, tuli umbes 1000 rbl. maksma. Linda koolimajad ehitati weidi hiljem; ka on sääal ruumid wäiksemad. Kirikuteenistuse ajal kipuwad ruumid mõnikord küll kitsaks jääma, aga koolilastele on seda küllalt. Ühte puudust peab siisgi koolimajade juures nimetama, mis külmemal ajal tuttaw on: koolimajades puuduwad ahjud, mis klassi-tuba soendaksiwad. Estonias, näituseks, on pisikesed pliidiõõrid köögist ainukesed soojendajad, mis aga kaunis suurt klassi ruumi ialgi soendada ei jõua, kui ka pliiti wahetpidamata köetaks. Keskmise talwe temperatura on siin päewa ajal küll 5—8° R. sooja, mõnikord ka 10° ja rohkemgi kraadi sooja, ja kõige külmematel päewadel, mil lume räitsakast sajab, on weelgi 2—3 kraadi sooja — ainult õseti näitab kraadi klaas harukoral 0° wõi alla selle — aga et klassi soojus wälisest soojusest pea sugugi suurem ei ole, siis on arusaadaw, et laste käed tihti lugu kohmetama peawad. — Et aga puumajad siinses kliimas mädanemise ega koide wastu kuigi kaua ei pea, siis on Estonia koolimaja juba õige wana „tudikene”, seisab ainult, nõnda öelda, krohwi abil ülewal ja laseb, uuendatud katusest hoolimata, wihma läbi. (Katused pruugitakse siin harilikult kõik tamme pilbastest, siin trannideks (дрань) nimetatud. Ennemalt, kui rahwa elumajad õige kehakesed oliwad, näitas koolimaja õige nägus, nagu külale ehteks olewat; nüüd aga, mil rahwas suurtes kenades majades elab —

* Neudorfis on suurem jagu asujaid sakslased, kes Gnadenbergi Saksa koguduse külge arwatakse.

¹ Siin on külanimi kogemata valesti: Soovik oli kooliõpetaja Alam-Lindas. A. A.

paaril mehel on juba küla kohta õige toredad plekistkatusega telliskiwi majad — nüüd näitab koolimaja teiste seas õige kehwakene wälja. Rahwale ei wõi aga selle juures midagi ette heita, kes siin kooli wastu sugugi tuim ega osa-wõtmata ei ole. Kui praegust koolimaja ehitati, oli rahwas, kui uus asuja, alles õige kehwal järjel, ja sellegi ehitus kippus üle jõuu käima. Et aga koolimaja siisgi niisugune walmis sai, selles wõime abikassat tänada ja ka kolme siit asunikku: Jaan Kilki, kes juba surnud on, Peeter Pinti ja Jüri Korbmanni, kes praegu Estonias elawad. Nimetatud kolm meest oliwad koolimaja ehituse juures terve küla hing, kes asja suure südidusega algasiwad ja lõpetasiwad. Nüüd, mil rahwas waranduslise jõuu poolest paremal järjel, on uue koolimaja ehitamiseks sammusid tehtud, mis kõigiti ajakohane oleks ja mis plaani ja eelarwe järele umbes 5000 rbl. maksma tuleb. Ka Alam-Lindas on uue kiwist koolimaja ehitamine juba algamas. Anname weel weidi aega — häid asju ei tehta ühe päewaga.

Eesti Postimees (nr. 39), 25. september 1903, lk. 1-2

3

Nüüd ehk küsib osawõtlik lugeja: Kui kooliõpetajad tublid, rahwas osawõtlik ja koolimajad ka korda lähewad, milles siis ülemal tähendatud pääwiga weel seisab, mis laste õppimist takistab? Seda wiga peame sellegipärast laste wanemate juurest otsima, kelledele siinsed olud küll wabandawat põhjust annawad, mis aga asja sugugi ei paranda. Asi on see, et lapsed kaugeltgi ei saa määratud aega koolis käia. Seesama lause seletab kõik. Ei käi lapsed koolis, ei saa ega tahagi nad mu töö kallal õppida. Kooliaeg on siin 15. septembrist 15. aprillini määratud, s. o. 7 kuud, ja selle ajaga wõiks ikka midagi õppida. Kuid korraliku kooliskäimise aega wõib umbes kolmandik sellest lugeda. Muul ajal on lugu nii, et ajuti lapsi kas ei tulegi wõi tuleb mõni ainuke, tihti weel nii, et täna on need 2—3 last, homme hoopis teised jne. Arusaadaw, et sarnasel lool õppimine edeneda ei wõi. Et wanematel kooli saatmise juures wabandawaid põhjusi on, ütlesin ülemal ja näitan alamal; kui aga mõni üksik selle juures weel koolmeistrid süüdistab, siis on see koguni ülekohus, mida wabandada ei saa. — Siin kestab wiinamarjade ja maisi koristamine ning pääde puhastamine umbes nowembri lõpuni, mägede külades weel kauemini, kus juures alaealised lapsed just kõige tarwilikumad ja nobedamad abimehed on. Küünlakuu on meil jällegi kewade kuu, umbes nagu kodumaal aprilli kuu, ja siis tuleb jällegi, päält näha tühiseid, siisgi tarwilikka töösid ette, kus laste abi tingimata tarwis on. Igale poole täiskaswanud inimesi palgata, käiks üle jõuu, sest et töölised siin kallid on. Maisi koristamise ajal sügisel makstakse töölistele 50—60 kop. päewas ja prii söök, aga maisi tohkatamise (maisi maakirwestega läbiraiumise) ajal juunikuus, mis sinne päätöö on, tõusis tänawu päewapalk 1 rbl. 10 kop. Ka ei ole siin wiisiks töölistele lihtsat toitu anda, waid neid peab kõige paremaga, nõnda ütelda pidulikult ülesse pidama. Weel suurem põhjus on, et siin töölisi igal korral palgata ei olegi, nii et wanematel täitsa wõimata näitab olema lapsi kooli saata. — Sel wiisil ei tohiks aga

lugu edasi minna; meie peame abinõuusi otsima ja ka leidma, et lastele korralikku kooliskäimist võimalikuks teha, — ja loota võib, et kõrgeauulise piiskopi manitsus selleks hääd tahtmist, uut äratust ja hoogu annab. Häda korral on mõnigi kuulmata kõrge protsentide vastu laenama pidanud; need protsendid aga, mis meie lapsi nende kooliajaga, seega siis terve tulewikuga nende abi eest töö juures maksta laseme, on nõnda üleliia suured, et meie sarnast laenu enam milgi tingimisel ei tohiks teha . . .

Riigi keele õpetust antakse emakeele abil, mida keelatud ei ole. On wanemaid, kes üksi Wene keele pääle rõhku panewad ja sellepärast lapsi naabrusse olewa Wene kooli on hakanud saatma, kuid sellega ei tee nad hästi. Ütleme, et laps sääl küll wahest Wene keelt praktilikult weidi rohkem tarwitama õpib, kuid siinse wenelaste kodune keel, mida ka lapsed isekeskes räägiwad, ei ole sugugi puhas Wene keel. Igauks räägib oma nurga murret ja suurem jagu on koguni wäikewenelased, oma iseäralise murdega. Teiseks õpib ta Wene lastega küll lugemist, mis ta oma koolis samuti võib õppida, aga muis asjus ei saa ta keele puudusel kudagi edasi. Oma koolis seletab koolmeister arusaamata sõna emakeeles ära, nii et selle tähendus lapsele selgeks saab, sääl kuuleb ta küll sõnu, aga nende tähendus jääb talle tumedaks, wõi hoopis arusaamataks. Kui laps emakeele abil igas õpeasjas ühetasa edasi jõuab, võib ta ka wõõrast keelt seda kergemini õppida, sest et ta ju laiemalt mõtelda oskab. Jah, mõnigi mees arwab targasti tegema, aga awaldab selle juures just arusaamise puudust. —

Ka kuuleb siin mõne, õige mõistliku isiku suust wahest seda ajast läinud arwamist, et tütarlastele kooli wajagi ei olla. Kui neile seletada püüad, et poisslaps ainult enese, aga tütarlaps järeltulewa soo tarwis õpib, et „andke meie lastele paremad emad, siis alles saame parema rahwa”, noh, siis waieldakse wastu, kas puru taga, ja õigust jääb ülegi, kõige rohkem neil emadel, kellel õigest kaswatuses aimugi ei ole. Needsamad emad kaebawad teistega juttu ajades alati laste üle, aga ei suuda waesekesed aru saada, et nad sellega just iseeneste pääle kaebawad. Õnneks on siin sarnaseid emasid mõni ainuke.

Erapooletumalt kõike kokku wõttes võib öelda, et siin kaugelt suurem jagu kooli kasust õigel wiisil aru saawad ja sellepärast loota võib, et räägitud, kui ka rääkimata jäänud warjud, warem wõi hiljem walguse mõjul kaduma hakkawad. Igatahes ei wõi Suhumi eestlasi hariduse poolest sugugi wiimasteks lugeda. Kui siin mitte alkoholi ei oleks, mille tagajärjel mõnedgi toorused ja wastumeelt nähtused sünniwad, wõiks Suhumi eestlasi kõige esimeste sekka lugeda. Kuid koit on sellesgi asjas kumamas — ehk tõuseb ka päike omal ajal . . .

Eesti Postimees (nr. 40), 2. oktoober 1903, lk. 1–2

kooli lõpetamist, edasiõppimiseks sinna väga soovitaw saata on. Lapsi aga, kes oma koolis sugugi ehk weidi on käinud, päälegi edasijõudmise poolest hoopis wisad on, otsekohe wõõra-keele kooli saata, nagu hakkaks sääl kõik iseenesest päha — see on eksitus (laste wanemate poolt), nagu minewa kord pikemalt harutasin. — Teiseks tähendasin siinse kooliaasta pikkust 7 kuu pääle, mida õiendama pean: Ennemalt oli kooliaastal küll täh. pikkus — kõige esmalt ulatas see ainult Mardipäewast Jüripäewani — aga wiimasel ajal on see 1. septembrist 6. juunini määratud, s. o. rohkesti 9 kuud. Et aga aeg iseenesest midagi ei tähenda, kui lapsed seda tarwitada ei saa — on muidugi mõista. — Tänowu näikse lapsed 1. sept. saadik hoolega koolis käima, kuid paari nädali pärast algab maisi koristamine — ja ega koolmeistridgi enda wilja saa põllule jätta . . . Ootame ja loodame siisgi, et tänowu enam endiste aastate wiisil kool vähemalt liig kaukas seisma ei jää! Koolmeistrid enda raskuste pääle wiljakoristamise juures ei waata; nad on kooli pidama ohwimeelselt igal ajal walmis, kui aga — lapsi tuleb.

Waatame nüüd kiriklikka olusid weidi lähemalt. Nagu teada, on suures Wene riigis olewad Lutheruse usu kogudused, Balti kubermangud wälja arwatud, otsatu laialdased. Rääkimata Siberi kogudustest ehk kihelkondadest, mis suuremad on, kui mõni kuningriik, leidub Europa Wenemaalgi ühe õpetaja hoole all olewaid ring- ehk kihelkondasid, mis hoopis suuremad on, kui terve eestlaste maa (1½ kubermangu). Et aga koguduste hingede arw kodumaa kogudustega wõrreldes wäikene on, tuleb muidugi mõista sellest, et Lutheruse usulisi teiste seas harwasti leidub ja needgi siin, sääl laiali elawad, kas üksikult wõi asu-külade (koloniide) kaupa, kus õpetaja ainult kord wõi kaks aasta kohta tähtsamaid asju toimetamas jõuab käia. Mis weel üleüldiselt ütelda oleks, selgub iseenesest, kui siinseid olusid waatleme, sest pääjoontes on asunikkude wälimine kiriklik kord ehk sissesead üle terve riigi pea ühesugune.

Tahaks keegi Suhumi asunikkude käest küsida: Kust kihelkonnast te õige olete? siis peame wastama: Batumi kihelkonnast. See näitab sarnast laadi, nagu oleks Tartu linna ja ümbruse elanikud Tallinna, ütleme Kaarli koguduse liikmed olema! Siin on aga asi nii, ja Suhum ei ole weel sugugi kihelkonna kaugem punkt. Teiste sarnaste kogudustega wõrreldes, ei ole Batumi kihelkonna piirid weel sugugi kõige suuremad. Ta sai alles hilja aastate eest Tiflisi küljest lahutatud ja iseseiswaks koguduseks. Kihelkonna keskpunkt, kus õpetaja elab, on siis juba arusaadawalt Batumi linn ja Suhumi ringkond, praegune oblast, selle kihelkonna üks osa. Suhumis on praegu wiis wäikest kogudust: 3 Eesti, nagu ennem öeldud, 1 Saksa asunikkude (2 suure külaga: Gnadenberg ja Neudorff) ja 1 Saksa linna kogudus, mis kõik omast kohast iseseiswad kogudused, nagu kihelkonnad näitawad olema. Nii wõiks kodumaa wäikeste waldade [...] ühendamist wõrelda, kuid mitte täiesti. Kodumaa waldadel on õpetaja, kui ka kirik ja selle warandus ühine, meil üks õpetaja. Sest igal üksikul kogudusel on oma era kirikuwarandus ja kassa, mis wöörmündri hoiu all seisab, kes selle üle nõõriraamatut peab ja küla kassast, mis külawanema (старшина) käes, täitsa lahus seisab. Niisama ka kooli- ehk palwemaja, mis kiriku aset täidab, kus köster-kooliõpetaja pühapäewadel Jumalateenistusi peab ja tarbekorral matmist jne. toimetab. Meie oleme siis Batumi koguduse küljes, nagu wasalli-riigid suurriigi küljes, mis ütelus ka teiste Wenemaa

koloniide ja koguduste kohta sünnib. Ainult 2 korda aastas on meil võimalik enda armastatud õpetajat A. Bernhoffi enda keskel näha, kes siis ka rahvast armulauale võtab ja muid tähtsamaid talitusi toimetab. Hää meelega võin veel juurde lisada, et siin õpetaja ja rahwa vaheline olek südamelik ja sõbralik on. Meie ei oota endile mitte „kirikuherrad”, vaid armast õpetajat ja sõpra, 2 korda aastas võõrsile tulema. Pääsjalikult tuleb see muidugi sellest, et õpetaja rahwaga ümberkäimises väga lahke ja sõbralik on; teiselt poolt aga näitab ka, et eestlased kiriku ega õpetaja vastu sugugi nõnda hoolimata ei ole, kui mõnelt poolt arwatakse — ehk see tuleb silmapaistwalt üksi säääl ette, kus õpetaja Eesti soost koguduse liikmetega kui alamt sorti elukatega on harjunud ümber käima, missuguseid ma mitmeid olen tundnud. Sõprus ja lugupidamine ei wõi ju ühelt poolt üksi kaswada.

Rahwa seas on mõnikord soowisid ja harutamisi kuulda, et Suhum kihelkonna keskkohaks sündsam oleks, see on, et õpetaja Suhumi elama asuks, ja linna poolt kuuldub, nagu oleks piiskopp sedasama ütelnud. Kas aga piiskopi herral sarnast ainet üleüldse kõnes on olnud, wõi üksi rahwasuu „suure linna” teinud, ei tea ma kumbagit pidi tõendada; et aga asi kord kõens on, sünnib selle juures pisut peatada. Koguduse liikmete arwu pääle waadates oleks Suhum keskkohaks tõesti sündsam. Kihelkonna ametlik nimi on Batum-Kutaiis, aga pääkoguduse hingede arwu Batumis saab waewalt paarsada, nagu ka „E. P. Miss. I.” hiljuti tähendatud oli. Kubermangulinn Kutaiis on rannast kaugel maa sees, kus wenelasigi wähe ja kelle kodanikud suuremalt osalt Kauk. pärismaalased on — Lutheriusulisi leidub säääl wast mõni ainuke. Suhumis on aga eestlasi hoopis rohkem. Nende arwu ei wõi ma praegu karwapäält öelda — ligikaudselt wõib siisgi arwet teha. Estonia hingede arw on umbes 200 wõi sugu rohkem (õigeusulisi ei ole siia hulka arwatud), Lindas ja Gumis on umbes sama palju hingesisid, teeks umbes 600; 2 vähemat küla Agapa ja Neudorff weel ligi arwata, kui ka need, kes linnas elawad, wõiks Suhumi Lutheri usulisi eestlasi keskelt läbi 800 hinge ümber arwata (õigeusulistega kokku umbes 1000). Saksa kogudused juurde arwatud, tõuseb Suhumi Lutheriusuliste arw igatahes tublisti üle tuhande. Teine põhjus on, et õpetaja, nagu öeldud, 2 korda aastas wõib üksikuid kogudusi waatamas käia; et aga ka waheajal asju juhtub, kuhu õpetajat tingimata tarwis on, siis peawad õp. tarwitajad, näituseks nooredpaarid, kes laulatust soowiwad — Batumi sõitma, ehk, kui asi teisiti ei luba, õpetajat tarwitajate enda kulul Suhumi tulla paluma. Elaks õpetaja siin, jääksiwad need tülid ja kulud kõrwale. Ka mitmes asjas oleks paremust ja usuelus edu loota, ja arusaadaw on siis, et rahwas kõigest südamest seda soowib. Kuid wastupõhjused on weel mõjuwamad, nii et soowist räägitud kujul midagi ei wõi tulla. Igakord ei ole vox populi (rahwa hääl) mitte vox Dei (Jumala hääl), millele vastu ei wõiks rääkida. Ligimese armastuse seisukohast näitab meie soow weidi kitsarinnaline olewat: Meie soowime, et Batumi kogudus õpetajast kaugele jäädes neidsama raskusi näeks, mis meie tänini, — olgugi et meie hingede arwu pääle toetades enestel selleks õiguse arwame olewat. — Kuid ligimesearmastus ei ole weel mõni põhjus — paljaks selle järele ilmas küsitakse! . . .

Pääpõhjus meie soowide õhulossiks jäämisele on see, et Batumi kogudus rikkam on ja suurema osa õpetaja palka maksab. Kindlat palka maksawad Su-

humi neli kogudust, igaüks 75 rbl., see on kokku 300 rbl., palju wiies, s. o. linna kogudus maksab, on mul teadmata, aga palju ei wõi seda olla. Suurema osa maksab siis wäike Batumi kogudus, muist ka abikassa. (Ka köster-kooliõpetajad saavad kiriklikkude talituste eest abikassast tasumist.) Teiseks on Batumi kogudusel juba hää summa eest kiriku warandust ja ka ehitusi; suure waewaga saadi linna käest plats päriks kingitud, kuhu täieliku kiriku ehitamiseks juba algust on tehtud, milleks kaunike kapital juba koos on jne., kuna Suhumis seda kõik kas ei olegi, wõi wäga weidi on. — —

Eesti Postimees (nr. 41), 9. oktoober 1903, lk. 1–2

5

Kirik ja õpetaja peawad siis igatahes Batumi jääma. Muid põhjusi ei hakka ma selleks enam otsimagi, ega pole ka tarwis — näidatud põhjustest on küllalt. Meie soow wõib ainult sel teel täide minna, kui Suhum Batumi küljest ära ise kihelkonnaks saaks, kuid warane on seda lähemal ajal loota. Praeguste olude järele otsustades, ei suudaks meie oma jõuuga milgi tingimisel õpetajat ülewal pidada — kirik ise kõigi tarwidustega olgu rääkimata. Omal ajal loodame seda siisgi sündima, sest nõuu on selle üle peetud ja algussammusid sellega astunud, et juba mitme aasta eest Suhumi linna kiriku ehitamise hääks kapitali hakati korjama, mis aga praegu weel wäga wäikene on — kui ma ei eksi, siis ainult mõni sada rubla. Praegu wõime sellegi üle rõõmustada, et Batuumi-Kutaiisi kogudus (kihelkond) oleme, kuna ennemalt Tiflise küljes olime, kust õpetaja mõnikord aasta tagant korraks Suhumi wõis tulla. Kellel kodumaal kirikud ja õpetajad käepärast, wõib waewalt selle puuduse suurust aimata! —

Sellega olen asjalugu üleüldiselt kirjelnud. Leiab siitpoolt keegi, et see kirjeldus täielik pole, siis kosten juba ette, et ma täielikku kirjeldust teha tahtnudgi ei ole — mis ka nädalilehe ruum wastu ei wõtaks, waid ainult lühikest ülewaadet pääjoontes, et lahke lugeja räägitawaist asjust ligikaudseltgi wäikese pildikese saaks. Elame ju kodumaast ligi 3 tuhat wersta kaugel ja kaugel-olewad sõbrad öeldakse kõige kallimad olema, — tulewad nad ju harwasti wõõrsile ja ei jää mitte kauaks — minu wõõrsilolek käesolewa kirjaga kipub aga sellegipärast pikale minema.

Siinsete eestlaste kohta wõib lõpuks weel öelda, et nagu koolide kohta juba ütlesin, nad ka kiriku-asjust — vähemalt wäljaspidi — südilt osa wõtawad. Estonia kogudus sammus tänini kahtlemata eesotsas. Umbes 15 aasta jooksul oleme üleüldiste tarwiduste jaoks tihtigi näitemängu-õhtuid kontsertidega toime pannud ja näitemüükisid paar korda pidanud, mistarwis rahwas hää meelega jõudumööda andeid on toonud. Sellel teel oleme siis üle 100 rbl. nelja aasta eest Suhumis linna kiriku tarwis annetanud, mida, nagu ülemal tähendasin, tulewikus ehitada loodetakse; oleme palwemajasse (oma külas) orelid muretsenud, mis 247 rbl. maksma läksiwad, kiriku kella ja mitmed muud tarwitused. Käesolewal suwel asemikuna köstri kohuseid täites, pani nende ri-

dade kirjutaja pääle Jumalateenistust rahwale ette, et meie Estonia kogudusel armulaua karikas weel puudub; aga et õpetaja meile seda kirjateel soowitab ja muretseda lubab, kuna kirikuasjas praegu selle tarwis raha ei ole, — kas rahwas ei soowiks selleks priitahtlikult kopikaid kokku panna, umbes rublat 15? Hää meelega lubati ja toodi summa mõne päewa jooksul kokku. Üks lesk naene, näituseks, andis enese ja oma alaealiste laste eest ja wana ligi 90 a. isakene tõi pääle selle wärisewal käel weel oma weerandi (25 kop.), nii et andeid wastu wõttes elawalt see aeg meelde tuli, kui Iisraeli lapsed esimese püha maja, seadusetelgi tarwis, mida Betsaleel ja Ahalia ehitasiwad — andeid kokku tõiwad, nii et Mooses ütlemä pidi: „nüüd on küll!” — Ära tundes, et meie rahwuse poolest ühe sidemega seotud oleme, annetasiwad isegi õigeusulised. Saime karika ja summake jäi muude tarwituste jaoks ülegi!

Praegu on Estonias seltsimaja ehitus käsil, kus edaspidi etendusi wõiks anda ja ka harjutuseks koos käia. Raha selleks oleme niisamuti pidude andmise läbi korjanud ja tahame weel korjata. Maja saab 8 sülda pikk, 4 s. lai, mis meile ruumi poolest peaaegu aitab — tuleb eelarwe järele umbes 300 rbl. maksma. Näitab odaw, aga palju tööd teeme ju ise ilma rahata ja puu on omas metsas ka prii. Lauad ostame lähedalt wabrikust, kust neid odawamalt saab, kui omas metsas saagimise hind, kust ka laudadeks sündsaid puid enam ei taha leidagi. — Neid, kes sugugi ajalehte ei loe, leidub Estonias kõigest mõni üksik — olgugi, et üks osa lehelugejaid ainult „põnewaist” juttudest ja naljatilkadest huwitust leiawad. Igatahes on aga räägitud näitustest aru saada, et sinne sugurahwas kõigiti südilt edasi sammub. Kui mägede külad maha jäiwad, siis tuli see sellest, et neil, ajutised asetäitjad wälja arwatud, kaua aega koolmeistrit ei olnud. Wiimasel ajal aga, kui sääal tublid koolmeistrid ametis on, on asi kiirelt, nimelt nooremate seas, teiseks muutunud. Küll oli neis asutustes ja on weelgi hoopis suurema haridusega isikuid kui Estonias wahest keegi, kes latusasti 3—4 keelt räägiwad jne., aga et juhtija puudus, kadusiwad ka need kuulumata teiste sekka ära. Nüüd aga nihkub sääalgi kõik kiirel sammul edu poole, nii et kõige üle, millest rääkinud olen, aina südamest rõõmustada wõib.

Kas aga koguduste sisemine, s. o. kodune elu ja üksteisewaheline olek selle kõigega kokkukõlas, tasakaalus on — noh, see on teine küsimine! Wõi kas see mujalgi kõik soowitawas korras on? Kas ei ole lahke lugeja wahest — elagu ta kus tahes — omale isikuid näinud wastu tulema, kes eemalt suured „herrad” näitawad olema, aga ligi jõudes muud ei ole, kui suured — härjad . . . Uneta ööde ja alkoholi tarwitamise tagajärjel ülespunsunud näod ja härja amumise sarnane hääl — sõnad aga sarnased, et härggi häbeneks, kui ta nende tähendust mõistaks . . . Jaa, uhked riided ei muuda südant ja toredasti täidetud hauas ei ole ikkagi muud kui haisewad surnuluud . . . Sarnastest pole aga pikemalt rääkida tarwis. Niisuguseid hauakujutusi leidub igal pool, ja suurelt süüdistada neid ei wõigi, waid peab ikkagi kordama: Andke meie lastele, iseäranis tulewatele emadele paremat haridust, siis saame parema rahwa! . .

Ainult paari asja kohta tahaksin siinsetele eestlastele õrna tähendust teha. See on esiteks koosoleku kord, mille üle palju suhumlasi ise kaebtust tõstawad. Siin ei ole mitte wolikogu, waid asjade harutamisel kutsub külawanem

kümniku läbi terve kogukonna hääleõiguslised isikud kokku. (Lindas kõik neli küla, mis, nagu algusel öeldud, administrativiliselt üks kogukond on.) Koosolekul käratsetakse siis ja tülitsetakse, wõi aetakse muud juttu ehk tehtakse lihtsalt wallatust, kuna asjaõiendamine ise kõrwaliseks asjaks jääb. Mõnel isikul on weel wiisiks teiste sõnu, ka kõige wiisakamaid, alati tooreks tähenduseks, mis enamasti suguelu kohta sihiwad — ümber pöörata. Sel põhjusel on mõistlikumad waikimisele sunnitud, kuna need, kes alati räägiwad — aega mõtelda ei saa, kas seda wõi teist just sünnis ja tarwis rääkida. Kui wäga soowitaw ja ilus oleks, kui kõige päält käratsejatele selgeks tehtaks, et sarnane olek enam edasi kesta ei wõi, teiseks kõik isiklikud ja eraasjad kõrwale jäetaks ja üksi ettetulewaid asju harutataks, mis nii sünnib, et kes rääkida soowib, käe püsti tõstab ja teised wait on, kui üks räägib, nagu see haritud seltsides kombeks on. Kaewatakse, et külawanem korda ei pidada, — aga kas wiimane üksi süüdi on? Löögem mõistlikumad ühte seltsi, nõudkem paremat korda ja hakakem seda ise eel pidama. Natuke hääd tahtmist ja ühtmeelt on tarwis ja uskuge sõbrad — asi läheb ilusasti, kui kord liikuma on saanud!

Teiseks leidub isikuid, kes apostli sõna: „ärge arwake enestest enam, kui sünnib arwata,” tähele ei ole pannud. Kui niisugused weel juurde õpiksiwad, nõnda kaugele, kui juba aru hakkaksiwad saama, et nad weel kaugelgi nõnda suured „asjamehed” ei ole, nagu ise arwawad — jah, siis wõiks neid õige tublideks, lugupidamise wäärilisteks isikuteks pidada. Kuid liig suur iseene- sest lugupidamine ja halp uhkus on mõnikord tähtsaidgi isikuid naeruks teinud.

Rohkem ei taha ma seekord siinseid nõrku külgesid harutada, mitte, et ma selle juures kedagi kardaksin, waid et nende harutamine wahest enam tuska, kui tulu tooks. Wõi kus oleks küll kogudust leida, kellel ühtegi „wiga ega kortsu” ei oleks?! — Kui aga mõni halbtus iseäranis liiale peaks minema, wõib seda juhtuwal korral kui häda-abinõuu awaliku harutuse alla wõtta, et wahest asi kudagi paraneks. Kuid ialgi ei tee ma seda kedagi laimata tahtes, nagu mõni wahest arwab. Kiita on igatahes armsam — kus aga kiita sünnib.

Soowin sugurahwale kõigil pool hääd tahtmist ja püüet — ikka paremuse poole!